

ЈЕДАН ПОГЛЕД НА ФИНАНСИСКЕ И ВАЛУТНЕ НЕПРИЛИКЕ ТУРСКЕ У ВРЕМЕ ХАТИШЕРИФА ОД ГИЛХАНЕ.

Непрестани ратови Турске првих деценија 19. века с побуњеним хришћанским народима, с непокорним пашама и с Русијом потпуно су уништили и онако слабе финансије Турске. Да дође до новчаних средстава, Порта је прибегавала разним средствима, која су помагала само у моментаној неприлици, да доцније својим последицама створе још веће тешкоће. Тако се управа државне ковнице новца дуго времена служила примитивним средством детериоризирања новца. С падањем унутрашње вредности падала је и куповна вредност новца. Тим је држава у посебној форми конфисковала један део готовине својих поданика. Обарање вредности новцу изазивало је поремећај и у свима другим односима вредности, у односу између рада и наднице, наднице и животног стандарда и неподношљиву скупоћу, с којом вредност прихода није одржала исти корак. Једно је време Порта покушала да заустави то зло (1832—1836), али кад је 1836 учинила напор и отплатила остатак ратног дуга Русији (80 милиона пиастера), девизе су поново нагло и јако скочиле. Припрема и обнова рата против египатског вицекраља Мехмед-Алије због Сирије, катастрофалан пораз турске војске (24 јуна 1839) и предаја флоте Мехмед-Алији повећали су не само политичке него и финансиске неприлике Порте.

Реформа администрације, особито прибирања порезе, отпочета је још при крају владе султана Махмуда II под утицајем либералне струје са Решид-бејом на челу. Решид-беј, који је био дуже времена турски представник у Лондону, позван је и преузео је, после дужег руског отпора, управу министарства иностраних дела (1837) и наскоро је добио наслов паше. Кад је ступио на престо 16-годишњи Абдул-Меџид (1 јула 1839) би реформна акција инаугурисана у високом стилу хати-шерифом од Гилхане (од 3 новембра 1839), за који припада највећа заслуга Решиду. У духу либералних идеја очекивао се сав спас од доброг државног уређења и обећавала се благодат добре управе с помоћу нових установа. У тој карти слободе давана су јамства за сигурност живота, части и својине султанових поданика, обећавана је правилност у подели и побирању пореза и уређење регрутовања и војног рока.

Овај је хатишериф требао да, после војног пораза у борби с Мехмед-Алијом, ојача симпатије Европе према Порти, која је сад требала дипломатску помоћ сила. Због модернизовања Египта, које је олакшавало европску трговину, Мехмед-Алија је био стекао добар глас у Европи.

Док се дипломатска акција сила у египатском питању, захваљујући првенствено Енглеској, развијала у корист Порте, настављена је реформна акција у духу хатишерифа од Гилхане под вођством Решид-паше. Мукате (продаја чиновних укинуте су (са 1 мартом 1840) једну годину пре него се намеравало.¹ Али с

¹ Државни архив, Беч (Haus-, Hof- und Staatsarchiv), сер. Turquie Rapports de Constantinople 1840 Nr. 382 Lit. E, од 8. јануара 1840. Штирмер Метерниху. Ibidem Rapp. 1839, Nr. 379 Lit. F. 20 децембра 1839.

тим укидањем уништено је једно врело прихода, а да није отворено друго. Аустриски интернунције и пуномоћни министар барон Штирмер питао је Решида, како ће Порта попунити издатке. Решид се надао, да ће се за почетак моћи да помогне примљеним предујмовима из провинција, а за даље се уздао у финансиску помоћ Аустрије и Енглеске. Решид-паша је молио Штирмера да га аустриска влада помогне и упути у реорганизацији финансија. Штирмер је истакнуо, како је тешко из далека давати упуте да се установи један финансиски систем, који би одговарао земљи, јер се он мора да оснива на множини околности, које се могу познати само на лицу места. Интернунције је налазио да би се Порта могла задовољити једино тако, да јој се пошаље један финансиски експерт, који би се упутио у право стање финансија и финансиских извора, те би помогао својим саветима. Решид-паши се свидела та идеја, само је мислио, да би се тај стручњак требао држати по страни и општити с Портом само преко интернунција.¹

И велики везир је прихватио ту идеју и дуго се трудио Решид-паша да је оствари, али јој аустриска влада није била склона.² Штирмер је настојао да за то предобије Метерниха изгледима, да би тако могао сузбити француски утицај, против којег се бори.³ Метерних није показивао нарочите склоности, да се и у којем облику ангажује у сређивању разривених турских финансија. Да би, ипак, показао сусретљивост, изјављивао је, да ће удовољити Порти и тражио је, да Порта пошаље у Беч документа, која би служила одређеном чиновнику као основица за рад, да их он најпре проучи. Порта се није могла одазвати тој жељи него је обећавала ставити том стручњаку све потребно на расположење, кад дође у Цариград⁴ и жалила је што га аустриска влада неће да пошаље.⁵

Кад је таква мала ствар тако тешко ишла, разумљиво је да су се још теже могла остварити настојања Решид-паше да добије на страни зајам, који се ипак показао неопходно потребан, да би држава могла да испуни своје обавезе и да јој се омогући финансирање особито у то тешко прелазно доба од старог порезног система у нови реформни јер предујмови провинција нису могли покрити потребе.⁶ Али, узалудна су била настојања Решид-паше, да добије зајам с помоћу аустриске и енглеске владе, које су се показивале најпријатељскије према Порти. Решид се најпре обратио Штирмеру с молбом да говори лорду Понсонбију да се заузме код своје владе да Порта добије зајам у Енглеској од 50 милиона франака. Решид је обећавао да ће Порта дати у залог једно острво евентуално Ципар. Понсонби је лепо примио ту идеју, али је сматрао да би мање противности код других сила изазвало залагање бакре-них рудника у унутрашњости Азије. Решид-паша је пристао и на то.⁷

Решид-паша је заинтересовао познату бечку кућу Сина (Sina), да преговара о зајму Порти у суми од 40—50 милиона пиастера на сигурну залог, као бакарне руднике и сл., али се она није смела да озбиљно упушта у ствар пре него се сврши египатски заплет. Ова је кућа стављала као услов гаранцију аустриске владе. Решид-паша је истицао да би то била обична позајмица на три или четири године уз залог царина или чега другог.⁸ Али, дуго је морао Решид-паша чекати и ургирати одговор из Беча и Лондона. Међутим је почео посредовати цариградски банкар Француз Жак Алеон (Alleon) и на основу једног писма Сине саопштио је Решид-паши, да је Сина приправан да даде зајам. То је Решид-паша приписивао интервенцији Метерниховој⁹ и пожу-

¹ Ibidem 1839, Nr. 372 Lit. A—B 13 новембра 1839.

² Ibidem 1839 Nr. 379 G, 20 децембра *secrète*, 1840 Nr. 382 E, 8 јануара, Nr. 407 A—C 10 јуна.

³ Ibidem, *Lettre particulière* Штирмера Метерниху, Цариград 1 априла 1840.

⁴ Ibid. Nr. 397 C, 8 априла 1840.

⁵ Ibid. Nr. 407 A—C, 10 јуна 1840.

⁶ Ibidem, Nr. 395, Lit. B, 25 марта 1840.

⁷ Ibid. 1839, Nr. 379 Lit. F, *secrète*, 20 дец. 1839.

⁸ Ibid. 396 C, 1 априла 1840.

⁹ Ibid. Nr. 397 C, 8 априла 1840.

ривао је одмах да добије предујам. Али, убрзо се разочарао. Штирмер му је саопштио поруку Метернихову од 26 маја, да му његова влада не може дати гаранције. Чак се уочи тога саопштења Решид некеме жалио, да Метерних не рачуна више са дужим опстанком турске царевине. Ни јевтин савет банкара Сине да заложи царске дијаманте, није много користио Решиду, јер је био неизводљив, а Решид је тврдио да и нема дијаманата, иначе не би тражили зајам него би дијаманте претворили у новац.¹ Одлуку Метернихову нису могле променити ни Штирмерове информације, које је поверљиво добио, да би се Порти у овој невољи обратила Русији.² Метерних се држао савета, који је дао Порти у својим опширним погледима о Ђулханском хатишерифу, нека се чува кредитних операција у хришћанским државама пре него осигура средства с којима ће располагати.³

И Сина је демантовао саопштења у оном опсегу, како их је Алеон саопштио Порти. Сина је наглашавао Алеону, да је он то писмо упутио само за њега и да се он, Алеон, сувише пожurio да га саопшти Порти. Сина држи додуше турску државу као солидну и осигурану у егзистенцији, без обзира на исход египатске ствари, незадужену, али истрчати са сумом, малом за владу али великом за банкара, у висини од 3—4 милиона форинти без гаранције и залога, у немирно политичко време, за 1—1½ годину дана, није држао за разборито. Истицао је да би турска влада могла заложити дијаманте и бисер. Пре него би ставио понуду тражио је испуњење два услова: да се и Алеон ангажује и да се прибави гаранција. После тога тражио је да се већ од прве жетве памука, лана и др. одмах отплати један део зајма, а захтевао је и бакар за подмирење дуга.⁴ Наравно да Порти није могао ништа користити овако краткорочан зајам у њезиној финансијској невољи. Али ни стање турских финансија и досадашња финансијска пракса државне ковнице новца није улевала ни мало поверења страним финансијерима. Штирмер је послао својој влади један, ни мало ружичаст, мемоар о турским финансијама, који му је изradio један од првих цариградских трговаца, Теодор Балтази, са много познавања прилика у Турској.⁵ Тај мемоар допуњава слику о финансијској ситуацији Турске, како ју је дао Убићини у својим делима о Турској, те га ниже у изводу доносим.

Убићини истиче узроке, због којих је Порти прибегавала умањавану унутрашње вредности новца, задржавајући номиналну вредност: финансијске тешкоће и дефиците особито због ратне оштете, коју је почела Русија да намеће Порти од кучук-каинарџиског мира.⁶ Балтази, као практичан трговац, интересује се више за сам начин детериоризирања новца. Државна ковница (*hôtel de la monnaie*) Турске сматрала се — по Балтазију — увек па и у његово време као нека султанова апанажа. Чиновници тога одељења желели су угодити султану, а и сами се обогатити ванредним сретствима, те су му сугерисали мисао 1814 да искује златан новац од 25 пиастера назван махмудија, који је имао стварну вредност само од 17 пиастера.

Агенти државне ковнице отворили су агенције у Европи „да би боље искористили ту нову индустрију“ и добављали су отуда злато у замену за трговачке менице. Али, умножење тих римеса изазвало је скок курса девиза. Та прогресивна хоса проузроковала је опет јак извоз старог турског новца. Турски трговци, наиме, продајући агентима државне ковнице своје менице, за које су агенти увозили злато из иностранства, слали су за њихово покриће знатне

¹ Ibid. Nr. 407 A—C, 10 јуна 1840.

² Ibid. Nr. 406, 3 јуна 1840.

³ Metternichs Nachgelassene Papiere VI, стр. 363, 3. дец. 1839.

⁴ Ibid. Nr. 404 D од 20 маја 1840.

⁵ Réflexions sur l'état des finances de la Turquie par Baltazzi. Држ. арх. у Бечу, Turquie, Rapports. 1840, додаток уз Nr. 398 B, Цариград 15 априла 1840.

⁶ Lettres sur la Turquie.... par M. A. Ubicini I part, 2^{ème} ed. Paris 1853, стр. 313 и д.: тако је пиастер (гуруш-грош) пао од своје првобитне вредности, једнаке са (угарским) „краљичиним талиром“ одмах на 2 фр. 60 сантима, и падао је све ниже, док није за владе султана Махмуда II. 1829 пао на 20 сантима. Отприлике на тој се вредности стабилизирао.

суме старог турског новца. Цена овог новца скакала је због тога у размери са скоком девиза.

За кратко време изравнала се цена злата због девизне хосе са стварном вредношћу комада од 25 пиастера. Тад више није могла управа ковнице да нађе добитак, који је уживала за време од 4—5 година. С тога она подузе 1819 год. да детериоризира отприлике за 20% и номиналну вредност новца, заменивши му и име с новим именом „русон“. Доцније, 1822, изједначена је приближно номинална вредност тог детериоризираног новца са златном вредношћу, те се прибегло новом новцу од 12 пиастера, названом адлие. Доцније је из истих разлога детериоризиран и овај новац и то је имало исте последице: хосу цена злата. За то су сковани 1828 златници од 20 пиастера названи „хаирие“ (срећни) и фамозни новац од пет пиастера од бакра и сребра, познат под именом бешлик (петак). Ковање бешлика подузето је такођер у вези с издацима за руски рат и ратну оштету.¹

Курс на Лондон био је сада 60 пиастера за једну ливру штерлинга, а златник је претстављао стварну вредност само од 12 пиастера и три четвртине, сребрени бешлик само пиастер и по, а циркулирао је за пет пиастера. Та готово потпуна фалсификација изазвала је нову ванредну хосу девиза. Тако је ливра штерлинга скочила са 60 пиастера од 1828 године на 100 пиастера крајем 1831. То је, наравно, изазвало нову скупоћу свих потрошачких артикала у Турској.

Балтаци мисли, да је дотле турска влада била потпуно индиферентна и апатична према том уништавању јавног благостања и да јој је тек сада врхунац те финансиске револуције пробудио пажњу, те да је под њезиним утицајем ограничено то фалсификовање новца и исцрпљивање златних и сребрених залиха земље и да је управа државне ковнице настојала да се одржи равнотежа између увоза и извоза. Ипак, та уметна равнотежа порушена је при првим незгодама 1836 и 1837. Девизе на Лондон, које је држала управа ковнице на курсу од 98 пиастера, скочише нагло у размаку од 6 месеци на 119 пиастера.

То је био ужасан приказ, каже Балтаци. Дирекција ковнице није могла да нађе никакав лек тако тешком злу, којем је сама била крива и стајала је као равнодушан посматрач несреће, која је притисла земљу због депресијације пиастра.

Због тога је био извоз старог и новог златног новца огромно велик. За плаћање дугова у иностранству свака је прибегавао одашиљању злата и сребра. Али, кад се приближавала жетва, девиза на Лондон пала је постепено са 119 пиастера на 107 и 106.

Тим системом фалсификације новца народ је потпуно лишен свога богатства, из земље је извучен готово сав метални новац, злато и сребро, једино средство за измену производа између на́ро̀да.

Док је на једној страни народ неосетно пљачкан тим системом фалсификације, продужавале су се старе злоупотребе и увођене су још штетније нове. Напредак и чак опстанак поданика предан је на милост и немилост провинцијских гувернера и њихових љубимаца. Извор највећих зала, која тиште Турску, и потпуног осиромашења долази од погрешног финансиског система, који је одавно био у пракси и који се срећом, каже Балтаци, недавно укинуо. То се још дало сносити, док је Турска цвала и била јака. Али, пошто је почела пропадати, то се осећа врло тешко, јер влада меће на коцку све државне изворе, да би се приправила на одбрану или на нападај. Док су још владала наследна феудална богата господа, они су се бринули за благостање својих поданика, али тај је систем порушио задњи султан (Махмуд II), а при том је задржао стари систем, да се продаје управа над покрајинама. Балтаци, који пише извештај за реакцијанарног министра (Метерниха) још феудалне Аустрије, сматра тешком погрешком, што је султан не само свргнуо са власти него и опљачкао и чак уништио најстарије и најбогатије васалне породице.

¹ Ubicini, op. cit. p. 314.

Свргнувши ове старе гувернере надоместио их је султан пашама, који су се морали обавезати уз гаранцију једног сарафа, банкара, да ће дати државној благајни једну одређену суму новца за приходе провинције, која им се поверава. Они су морали давати велике поклоне и разним великодостојницима царства, особито султановим љубимцима, чинити велике издатке да подигну своју будућу палачу и регулисати обавезе према свом сарафу. Једном речи, пошто су учинили велике дугове, они су одлазили пре с намером да експлоатишу поверену провинцију него да њом управљају. Тако је и најпоштенији човек, натоварен дугом, био приморан да извуче што више из провинције.

Прве паше још су могле у провинцији наћи средстава да се обогате, а да ипак не изазову расуло. Али мало по мало, због гуљења, регрутовања, провала и особито због пљачкања народа с помоћу одузимања злата у замену за лажан новац од бакра и сребра, народ је лишен свих средстава за живот. Још му је стање отежано увођењем нових такса т. зв. иштисапа или мири, монопола, тескера, дозвола за куповину или продају.

Земљорадник је престао да буде господар својих производа. Он их је морао продати јевтино или монополској управи или лицима, која су имала привилегиј, да једино они могу куповати целу жетву једног извесног производа.

Али, захваљујући добрим диспозицијама младога султана и просвети коју су садашњи министри стекли за време свог кратког боравка у Европи, Турска ступа на истински пут позитивних рефорама, без којих би свака нада на опстанак овог царства била изгубљена. Ако се царство реформује или, боље рећи, реконституише, његова ће регенерација датирати од проглашења хати-шерифа од Гилхане.

Као лек за привредну кризу препоручује трговац Балтаци акцију, која би помогла земљорадника пољопривредним алатима, семеном, градњом кућа да појача своју продукцију. Влада једног земљорадничког народа мора помагати земљорадњу. За то је потребно понајпре респектовати својину, спречавати злостављање, ублажити за неколико година порезе и дати земљораднику нових олакшица па и новчане помоћи.

Влада мора поднети жртве у тешкој ситуацији, кад има дефицит од 40 милиона пиастера, којих непосредну исплату траже са свих страна.

Турска треба финансиских средстава. Страни капиталисти не ће да јој их дају због многих неповољних шанса. Порта је досад одбијала да се баца у наручје једног опште познатог финансијера, који је тражио стварне гаранције и есконт од 35% на капитал, који би позајмио уз 5% камата (дакле емисиони курс 65).

Одбивши зајам уз тако тешке услове, Порта је дошла на мисао да изда папирни новац у суми од 50 милиона пиастера уз подлогу од 10 милиона металног новца, који би служио за измену на доносноца с губитком од 2%.

Та би мера имала огромне неповољне последице. Ниједна влада не сматра ту меру као извор добитка него као помоћно сретство за трговину и промет и то преко једне добро осигуране и контролиране банке.

Од емисије папирног новца имала би Турска две штете. Сребрени новац у промету већ је тако и тако лажан, јер има мање него $\frac{3}{5}$ своје номиналне вредности. Измена добара врши се због тога много спорије него пре за златан новац. Због тога се отпре неколико година морала ковница новца да одрече трговине с променом новца. Осиромашена Турска троши много мање него пре и има мање да плаћа Европи. Осим тога, још су знатне суме старог и новог златног новца у промету у Турској, којим је досад изравнаван дефицит у трговинској биланси. Због тога сталног одливања новца умањила се његова циркулација и цена му скочила, а и курс дошао до паритета са сребреним новцем од 5 пиастера.

Ко би имао поверење у емитоване ноте без покрића при оваквом финансиском систему?

Последица би била та, да би свак избегавао те ноте и настојао да свој вредни новац претвори у европске девизе, а тим би овима цена скочила. То

би значило банкрот поседника бешлика и поверилаца у пиастрима. Данас се може добити за 4 бешлика златник од 20 пиастера, а онда би скочио златник на вредност од 35 пиастера дакле 7 бешлика. У том би размеру скакале и цене роби. Издањем папирног новца детериоризирао би се бешлик и тим би се метло на коцку благостање земље.

Лек за одржање вредности новца лежи у равнотежи између увоза и извоза, а та се може постићи само помагањем земљорадње.

Пошто су велике силе интересоване не само политички него и трговачки и индустриски за регенерацију Турске, то би јој требале помоћи да дође до зајма од 2 милиона фунти штерлинга и то би било добро, јер би оне онда имале право да надзиру трошење тог зајма.

Та би сума могла потакнути лепо земљорадњу у тако плодној земљи као што је Турска. Тим би се могао покривати и дефицит у трговинској биланси дотле док би се повећала земљорадничка продукција и успоставила ту равнотежу.

То су главне мисли Балтаџијева мемоара.

Пошто није успео да добије зајам на страни, Решид-паша је остао при својој првој намери да изда папирни новац, премда су га Енглеска и Аустрија одлучно од тог одвраћале. Штирмер је истицао Решид-паши, да ће корумпираност већине његових сународника наћи у том мамац за добитке. Халил-пашу ће среброљубље најпре потакнути да склони Порту на ту несрећну операцију. Свак ће настојати да украде што може. Крајња конзеквенција тога може да буде револуција и пад престола.¹

Али, ти савети нису могли Порти прибавити новац, који јој је одмах требао. Повољним решењем египатске кризе нестало је додуше ванредних новчаних потреба за тај спољашњи сукоб, али су остале увек велике унутрашње тешкоће. Порта се, ипак, помогла благајничким боновима — каимама — с кама-тама од 12% (од 1841) у суми од 60 милиона пиастера и добила је на њих аванс од лондонске куће Рикардо. Одмах идуће године смањене су камате на 6%, али је сума каима повећавана и достигла је у почетку педесетих година око 176 милиона. Још јаче су умножавани бешлици. Убићини цени њихов број у промету на 500 милиона пиастера. Та инфлација оштетила је многе веровнике, особито стране, који су давали кредите у роби на дуге рокове и у пиастерској валути.

Под утицајем европских идеја задњих година владе султана Махмуда II ојачала је тежња да се валута стабилизира и довела је тек за његова наследника, од 1844, до целог низа мера за стабилизацију курсева: до поступне конверзије старог новца у нови, у т. зв. меџидије с једнаком садржином као и европски новац и најзад до установљења царске отоманске банке 1848 с капиталом од 25 милиона пиастера, под управом шефова двеју главних цариградских кућа Жака Алеона и Емануела Балтаџија, који су, пре тога, по споразуму с Портом, уз годишњу оштету, стављали отоманским трговцима своје трате на иностранство по сталном курсу. Али, уметно одржавање нижих курсева довело је наскоро до ликвидације те цариградске банке (1852) с дефицитом од 35 милиона пиастера. Наскоро се образовало друштво за оснивање нове Отоманске банке.²

Падање вредности турског новца приморавало је трговце у Турској, у првој половини 19 века, да непрестано воде у евиденцији кретање курсева страних валута и златног новца према пиастеру. Из трговачких књига Срба трговаца из Сарајева види се, да су стално прибављали обавести (из Трста, Беча и др.) о промени курсева.

Први покушаји да се модернизира политичко уређење Турске у време хатишерифа од Гилхане ударили су на јаке финансиске запреке и међу њима у првом реду на срозану валуту као на најизразитији знак поремећених при-

¹ Ibidem, Nr. 391 E, Цариград 28 фебр. 1840.

² Ubicini, op. cit. p. 314—322.

вредних прилика. Прва брига турских реформатора, после намакнућа неопходно нужних сретстава за функционисање државне администрације, била је посвећена стабилизацији валуте.

Тежње за тако потребном реформом финансија морале су да непрекидно ударају на хиљаду тешкоћа, од којих је неке сматрао аустриски интернундиј непробродивима. Највећа запрека била је општа корупција, која је захватила све па и престо. Лакомост за добитком, каже Штирмер, јест доминантна мана Турака, они расипљу новац без расуђивања и настоје да дођу до њега свим могућим сретствима. Умрли султан (Махмуд II) предњачио је сам примером у томе. Није било посла, од којег он није тражио да извуче користи за своју личну касу. Агенти министарства трговине за снабдевање Цариграда житом чинили су огромне злоупотребе и богатали се. Кад је Решид-паши скренута на то пажња, он је уздахнуо, али није смео ствар открити бојећи се да не удари на коју личност, коју не би хтео учинити непријатељем.¹

О дубоку финансиску разривеност, и општу корупцију и конзервативност спотицало се свако настојање да се модернизирају турске финансије и управа и да се тако уклоне најдубљи узроци незадовољству народа у Турској, за чим је тежила реформна акција инаугурисана хатишерифом од Гилхане.

Вас. Поповић.

RÉSUMÉ.

EXPOSÉ DES DIFFICULTÉS FINANCIÈRES ET VALUTAIRE DE LA TURQUIE À L'ÉPOQUE DU HATTI-CHÉRIF DE GULHANÉ.

L'auteur, le Dr. Vasilj Popović, professeur à l'Université de Belgrade, jette un coup d'oeil sur le désordre absolu des finances et des valeurs turques à l'époque où fut émise l'importante ordonnance connue sous le nom de Hatti-chérif de Gulhané, du 3 novembre 1839, à la suite du rapport de l'internonce autrichien à Constantinople, le baron de Sturmer (Archives nationales de Vienne — Haus-, Hof- und Staatsarchiv). Suit un extrait d'un Mémoire d'un commerçant de Constantinople, Théodore Baltazzi, sur la dévaluation de la monnaie turque à partir de 1814. Cet extrait complète l'image qu'ont donnée de la Turquie les ouvrages d'Ubicini.

La tentative du réformateur Rechid-Paşa afin d'obtenir un emprunt de l'Angleterre ou de l'Autriche n'aboutit pas. La maison Sina, de Vienne, s'était bien intéressée à cet emprunt, mais elle exigeait la garantie du gouvernement autrichien, qui ne l'accorda pas, si bien que toute l'affaire échoua. Un banquier de Constantinople, Alléon, s'était aussi entremis auprès de Sina en faveur de l'emprunt.

Metternich repoussa également une proposition faite par Sturmer et qu'avait adoptée Rechid-Paşa, à savoir qu'un financier autrichien spécialiste prêtât son concours pour remettre en état les finances turques.

Baltazzi dit dans son Mémoire que le Département de l'Hôtel de la Monnaie fit fabriquer en 1814 une nouvelle pièce d'or dite mahmoudié, dont la valeur nominale atteignait 25 piastres tandis qu'elle n'avait qu'une valeur intrinsèque de 17 piastres. Au bout de quatre ou cinq ans, le prix de l'or, par suite de la hausse du change, avait atteint le prix de l'évaluation des pièces de 25 piastres, et l'administration de l'Hôtel de la Monnaie, ne trouvant plus le gain dont elle avait profité, se permit en 1819 de dégrader de vingt pour cent environ le titre de cette même monnaie, auquel elle donna alors le nom de *rousson*; plus tard, en 1822, on eut recours à une nouvelle monnaie de 12 piastres appelée *adlié*. Ensuite, toujours à cause de la hausse du change et par conséquent de la hausse du prix de l'or, on frappa en 1828 la pièce de 20 piastres en or dite *hairié* et la fameuse pièce de 5 piastres en cuivre et argent connue sous le nom de *bechlik*. Le change sur Londres était alors à 60 piastres pour une livre sterling, et la pièce en or ne représentait qu'une valeur

¹ Ibidem, 1839, Nr. 372, Lit. A-B, Цариград 13 новембра.

intrinsèque de douze piastres et trois quarts; la monnaie en argent dite bechlik ne représentait qu'une valeur intrinsèque d'une piastre et demie, tandis qu'elle circulait pour cinq piastres. Cette falsification presque complète avait provoqué une nouvelle hausse extraordinaire du change, et de soixante piastres que valait une livre sterling en 1828, elle était montée à la fin de 1831 à cent piastres.

De 1832 à 1836, la Porte lutte pour arrêter le fatal avilissement de l'argent turc. Mais la valeur de ce dernier baisse encore en 1836, à cause du paiement du reste des dommages de guerre à la Russie. On ne peut acheter de marchandise à l'étranger qu'en exportant beaucoup d'or et d'argent.

Baltazzi propose comme remède à cet état de choses l'encouragement de l'agriculture, car celle-ci est la principale base économique de la Turquie. Il expose ses raisons contre le projet de la Porte, d'obtenir des ressources par l'émission de billets de Banque. L'Angleterre aussi bien que l'Autriche détournèrent la Porte de ce dessein, à cause de la corruption générale qui avait gagné jusqu'à l'ancien sultan Mahmoud II. La Porte émit cependant des bons de trésor (caimés) et obtint sur eux une avance de la maison Ricardo, de Londres (cf. *les Finances de la Turquie*, par Charles Morawitz, 1902, p. 17). Elle s'efforça ensuite, par de grands sacrifices, d'obtenir la stabilisation des valeurs.

L'action réformatrice inaugurée par le Hatti-chérif de Gulhané se heurta à un obstacle invincible: le gâchis financier, la corruption générale et la tradition. Ainsi persistèrent les causes du mécontentement populaire en Turquie.
